

Zofia Wyszowska

Cele prowadzenia gospodarstw rolnych w opinii rolników

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 8, 505-511

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zofia Wyszowska

CELE PROWADZENIA GOSPODARSTW ROLNYCH W OPINII ROLNIKÓW

Wprowadzenie

Gospodarstwo rolne, nazywane także indywidualnym gospodarstwem rolnym lub gospodarstwem rodzinnym, ma wiele cech przedsiębiorstwa, ale nadal nie jest wpisane do rejestru przedsiębiorstw. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej podaje, że podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne¹.

Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce o powierzchni powyżej jednego hektara wynosi 1,806 miliona, a szacuje się, że łączna liczba wszystkich gospodarstw sięga 3 milionów, w tym jest ponad milion gospodarstw mniejszych od 1 hektara. Gospodarstwa rolne prowadzą działalność na 88,6% wszystkich użytków rolnych w Polsce, a w 2006 roku wszystkich pracujących i zatrudnionych w gospodarstwach rolnych określono na 3,39 miliona osób².

Za indywidualne gospodarstwo rolne uważa się nieruchomości rolne będące własnością lub znajdujące się w użytkowaniu tej samej osoby, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarstwa obejmującą grunty rolne i leśne wraz z budynkami, urządzeniami i inwentarzem oraz prawami i obowiązkami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa, gdy powierzchnia użytków rolnych tego gospodarstwa przekracza 1 ha³.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 23, s. 4.

² *Mały rocznik statystyczny Polski*, GUS, Warszawa 2007.

³ J. Fereniec, *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1999, s. 23; por. *Mały rocznik statystyczny Polski 2007*, GUS, Warszawa 2007, s. 300.

Rolnictwo, postrzegane jako znaczący dział gospodarki narodowej, określane jest jako największy wytwórca żywności, stanowi najważniejsze źródło zaopatrzenia przemysłu nie tylko żywnościowego w surowce, jest miejscem pracy i życia wielu milionów ludzi.

Rolnicy jako właściciele ważnych dla życia społecznego i gospodarczego warsztatów pracy zaliczani są do grupy przedsiębiorców, którzy w wyjątkowy sposób dbają o rozwój swoich gospodarstw, gdyż dochody osiągnane z tytułu prowadzenia tej trudnej działalności, obciążonej dużym ryzykiem ekonomicznym i przyrodniczym, decydują o poziomie życia rodziny rolniczej i możliwościach rozwoju gospodarstw.

Zadaniem wyznaczonym w tej pracy było poznanie celów prowadzenia własnych gospodarstw rolnych przez rolników. Niezbędne w takim badaniu jest uwzględnienie założenia, że rolnik jest jednocześnie właścicielem gospodarstwa, kierownikiem, pracownikiem, centralną postacią rodziny rolniczej, zawsze ma na uwadze cele gospodarstwa i związaną z tym podmiotem gospodarczym organiczność działania w produkcji roślinnej i zwierzęcej, ale nie może też zapominać, że prowadząc gospodarstwo rolne, jest przedsiębiorcą i działa w warunkach gospodarki rynkowej.

Podkreśla się, że głównym celem gospodarstwa indywidualnego jest uzyskany dochód ze sprzedaży wyprodukowanych w gospodarstwie produktów lub świadczonych usług⁴. Zdaniem innego autora celem prowadzenia przedsiębiorstwa jest maksymalizacja nadwyżki ekonomicznej wyrażonej w postaci zysku⁵). Głosi się także, że celem działalności gospodarczej w rolnictwie jest uzyskiwanie jak najwyższych dochodów, ze wskazaniem, że cele rolników obejmują możliwie pełne zaspokojenie potrzeb rolnika i jego rodziny. Przeprowadzone w Niemczech badania wykazały, że najważniejszym celem rolników jest dążenie do pewności utrzymania własności oraz gospodarowanie bez ryzyka. Na drugim miejscu rolnicy niemieccy wskazali maksymalizowanie zysku, a na trzecim zamieścili spokojne wiejskie życie. Badacze niemieccy podają obszerną listę celów prowadzenia gospodarstw. Na tej liście obok celów ekonomicznych w postaci maksymalizacji zysku i technicznych, podkreślających znaczenie ulepszeń technicznych, wprowadzili cele osobiste i wymienili tu między innymi czas wolny i zdrowie. Prowadzone

⁴ S. Stachak, *Ekonomika przedsiębiorstw rolniczych*, AR Szczecin, 1996, s. 67-68.

⁵ E. Luttwak, *Turbokapitalizm. Zwycięzcy i przegrani światowej gospodarki*, Wyd. Dolnośląskie. Wrocław 2000, s. 7.

badania wykazały, że dla rolników niemieckich największe znaczenie mają cele osobiste, na dalszych miejscach w hierarchii ważności znalazły się cele ekonomiczne i techniczne⁶.

Dane empiryczne zebrano od rolników w drodze wywiadu prowadzonego bezpośrednio z rolnikiem, jako głową rodziny, w gospodarstwie, przy pomocy specjalnie do tego przygotowanego kwestionariusza ankiety. Uzyskano informacje od 240 rolników z 12 wsi różnych gmin województwa kujawsko-pomorskiego.

1. Charakterystyka badanych gospodarstw

Badane gospodarstwa są większe obszarowo od przeciętnych polskich gospodarstw oraz są większe od przeciętnych gospodarstw województwa kujawsko-pomorskiego. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w Polsce w 2005 roku wynosiła 7,6 ha, a w województwie kujawsko-pomorskim 13,6 ha. Średnia wielkość gospodarstw rolników, którzy udzielili odpowiedzi, wynosiła 20,85 ha. W strukturze obszarowej wielkość gospodarstw była następująca: do 5 ha – 3,5%, od 5,1 do 10 ha – 13,0%, od 10,1 ha do 20 ha – 33,1%, od 20,1 ha do 30 ha – 27,8%, od 30,1 ha do 50 ha – 14,8% i w grupie gospodarstw powyżej 50 ha znalazło się 7,8% gospodarstw. W badanych gospodarstwach w strukturze powierzchni użytków rolnych grunty orne stanowiły 92,7%, na pozostałą część składały się trwałe użytki zielone.

W grupie ocenianych gospodarstw dominują gleby dobre i średnie, łącznie stanowią 72,3% gleb, w tym gleby zaliczane do klasy IIIa i b stanowią 40,2%, a gleby zaliczane do klasy IVa i b liczą 32,1%. Gleby najlepsze zaliczane do klasy I i II stanowią łącznie w strukturze jakości gleb 2,4%. Gleby słabej jakości mają znaczny udział w strukturze gruntów, liczą aż 25,3%, w tym gruntów klasy najgorszej VI jest 5,0%, a gruntów zaliczanych do klasy V – 20,3%.

W ankietowanych gospodarstwach mieszaną działalność rolniczą wskazało 175 rolników (73%), w pozostałych gospodarstwach rolnicy prowadzili tylko produkcję roślinną. W strukturze zasiewów wszystkich gospodarstw dominują rośliny zbożowe. W 67 gospodarstwach (27,8%) uprawia się buraki cukrowe, w 25 gospodarstwach (10,4%) – ziemniaki przemysłowe. W grupie wybranych do badań gospodarstw były dwie plantacje chmielu, w czterech gospodarstwach uprawiano cebulę i marchew.

⁶ E. Majewski, W. Ziętara, *System celów w rolniczych gospodarstwach rodzinnych*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 6/1997, s. 29-30.

Chów trzody chlewnej zarejestrowano w grupie 150 rolników, co oznacza, że wśród rolników prowadzących mieszaną działalność rolniczą 85,7% zajmuje się chowem trzody chlewnej. Krowy mleczne występowały w 14 gospodarstwach a opasy mięsne w 10 gospodarstwach. W dwóch gospodarstwach prowadzono produkcję drobiarską, zajmowano się produkcją kur niosek.

2. Cele prowadzenia gospodarstw w opiniach rolników

Rolnicy uszeregowali cele według ważności w podziale na społeczne, produkcyjno-ekonomiczne i ekologiczne. W grupie celów społecznych wymieniono w kwestionariuszu dziesięć celów, w tym: działalność społeczno-polityczną, mieszkanie na wsi, możliwość podnoszenia kwalifikacji, rozwój obszarów wiejskich, prestiż i uznanie w społeczności lokalnej, więcej czasu wolnego, wychowanie następcy, wykształcenie dzieci i zapewnienie im dobrej przyszłości, zachowanie tradycji, pewność miejsca pracy.

W grupie celów produkcyjno-ekonomicznych rolnicy uwzględniali siedem celów, w tym: możliwość produkowania pasz dla zwierząt, możliwość produkowania surowców dla przemysłu, możliwość produkowania zdrowej żywności, rozwój gospodarstwa poprzez inwestycje i modernizacje, utrzymanie gospodarstwa wolnego od długów, wzrost dochodów z prowadzenia gospodarstwa, wzrost plonowania i wydajności zwierząt.

W kwestionariuszu wymieniono następujące cele ekologiczne: ochrona środowiska naturalnego, produkcja przyjazna dla środowiska, przestawienie gospodarstwa na ekologiczne, możliwość rozpoczęcia działalności agroturystycznej, stosowanie zabiegów dla ochrony gleby, utrzymanie i podwyższanie trwałej żyzności gleby, wykonanie melioracji i nawadniania, wykonywanie zalesień i uzyskanie z tego tytułu dofinansowania.

Każdorazowo cel najważniejszy uzyskiwał jeden punkt, cele coraz mniej ważne uzyskiwały kolejne punkty. Dodatkowo rolnicy z wszystkich wymienionych celów wybierali trzy cele dla nich najważniejsze, które mogą realizować poprzez prowadzenie gospodarstwa rolnego. W tabeli 1 zamieszczono wyniki odpowiedzi rolników.

Tabela 1. Hierarchia celów społecznych, produkcyjno-ekonomicznych i ekologicznych

Lp.	Charakterystyka celu	Punkty
Cele społeczne		
1.	Wykształcenie dzieci i zapewnienie im dobrej przyszłości	1,62
2.	Mieszkanie na wsi	3,23
3.	Wychowanie następcy dla przejęcia gospodarstwa	4,85
4.	Więcej wolnego czasu w porównaniu z innymi zawodami	5,31
5.	Rozwój obszarów wiejskich	5,46
6.	Pewność miejsca pracy	5,77
7.	Prestiż i uznanie w społeczności lokalnej	6,54
8.	Zachowanie tradycji rodzinnych	6,92
9.	Podnoszenie kwalifikacji zawodowych	7,54
10.	Działalność społeczno-polityczna	7,69
Cele produkcyjno-ekonomiczne		
1.	Rozwój gospodarstwa poprzez inwestycje i modernizacje	1,46
2.	Wzrost dochodów z gospodarstwa	2,15
3.	Utrzymanie gospodarstwa wolnego od długów	2,61
4.	Wzrost plonowania i wydajności zwierząt	4,23
5.	Produkcja zdrowej żywności	5,38
6.	Produkcja surowców dla przemysłu	5,62
7.	Produkcja pasz dla zwierząt	6,54
Cele ekologiczne		
1.	Ochrona środowiska naturalnego	2,54
2.	Utrzymanie oraz podwyższanie trwałości żyzności gleby	3,08
3.	Produkcja przyjazna dla środowiska	4,69
4.	Wykonanie zalesień i uzyskanie z tego tytułu dofinansowania	4,92
5.	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej	5,54
6.	Przestawienie gospodarstwa na ekologiczne	5,69
7.	Stosowanie zabiegów w celu ochrony gleby i zmniejszania strat azotu	6,69
8.	Wykonanie melioracji i nawadniania	6,84

Skala punktów:

w grupie „Cele społeczne” – od 1 do 10,

w grupie „Cele produkcyjno-ekonomiczne” – od 1 do 7,

w grupie „Cele ekologiczne” – od 1 do 8.

Źródło: opracowanie na podstawie odpowiedzi z kwestionariuszy ankiet.

Najważniejszym celem społecznym wskazanym przez rolników jest wykształcenie dzieci i zapewnienie im dobrej przyszłości. Ten cel na pierwszym miejscu umieściło 83,5% ankietowanych. Rolnicy, którzy nie posiadali własnych dzieci, wskazywali ten cel na dalszych miejscach. Drugą lokatę rolnicy przyznali możliwości mieszkania na wsi. Na trzecim miejscu wśród celów społecznych rolnicy zamieścili możliwość wychowania następcy. Ankietowana grupa rolników nie przyznała wysokiej lokaty działalności społecznej i politycznej. Cel zaangażowania się w prace społeczne czy polityczne w rankingu znalazł się na ostatnim miejscu.

Spśród siedmiu celów produkcyjno-ekonomicznych rolnicy uznali rozwój gospodarstwa poprzez inwestycje i modernizacje jako cel najważniejszy. W grupie udzielających odpowiedzi 90% rolników wskazało na ten cel. Drugim co do ważności celem uznany został wzrost dochodów z gospodarstwa. Trzecią lokatę rolnicy przypisali utrzymaniu gospodarstwa wolnego od długów. Za najmniej ważny cel rolnicy uznali produkowanie pasz dla zwierząt.

Najbardziej zróżnicowane odpowiedzi były w grupie celów ekologicznych. Najwyższą lokatę w tej grupie celów rolnicy przypisali ochronie środowiska naturalnego. Kolejne miejsce zajęło utrzymywanie oraz podwyższanie trwałej żyzności gleb. Na ostatnim miejscu w rankingu znalazło się nawadnianie i melioracje.

W wyborze trzech najważniejszych celów z wszystkich trzech grup celów łącznie czternastu rolników (5,83%) wybrało jeden z celów ekologicznych i była to ochrona środowiska naturalnego. Pozostali ankietowani (226 osób, 94,17%) wskazywali wyłącznie na cele społeczne i produkcyjno-ekonomiczne. Najczęściej wybieranym celem było wykształcenie dzieci i zapewnienie im dobrej przyszłości (200 osób, 83,5%). Na drugim miejscu rolnicy wskazali dbanie o rozwój gospodarstwa poprzez inwestycje i modernizacje (188 osób, 78,3%). Trzecie miejsce przypisano wzrostowi dochodów z gospodarstwa (173 osoby, 72,2%).

Podsumowanie

Wydaje się uzasadnione systematyczne prowadzenie badań nad celami prowadzenia działalności gospodarczej, w tym działalności rolniczej. Rolnicy spośród wielu celów podzielonych na grupy wskazali cele dla nich najważniejsze. Na pierwszym miejscu zamieścili cele związane z wychowaniem i wykształceniem swoich dzieci. Kolejne ważne dla nich cele to dbanie o rozwój gospodarstwa i zwiększenie dochodów. Mocno ostatnio nagłaśniane przez media i różne organizacje problemy związane z ekologią nie znalazły odzwierciedlenia w opiniach badanych rolników.

THE AIMS OF RUNNING AN ARABLE FARM

Summary

The purpose of this research was to identify the aims of running own arable farms. Empirical data was collected from 240 farmers from 12 villages situated in different districts of kujawsko-pomorskie voivodeship, by means of direct interview with the farmers on their farms. A specially prepared questionnaire form was used for the survey. The farms investigated are larger in area than average Polish farms or average farms in kujawsko-pomorskie voivodeship. The farmers were asked to put the aims, categorised as social, production and economy related and ecological, in order of importance. The most common choice was the aim of providing for the education of one's children and their future. The second position was occupied by the concern for farm development and the third – an increase of income produced from the farm.

Translated by Zofia Wyszowska